
LA DESTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT JOAN I ALTRES SÍMBOLS RELIGIOSOS A VILADECANS, JULIOL DE 1936

Manuel Luengo Carrasco
Historiador

En la història de l'incendi de l'església parroquial de Sant Joan de Viladecans sembla que l'únic cert -respecte dels autors del mateix-, és que es va produir en la matinada del dimarts, 21 de juliol de 1936, com a conseqüència del fracàs del cop d'estat militar que els generals africanistes van donar contra la República.¹

Ha quedat en l'imaginari col·lectiu que la crema la van provocar els anarquistes-faistes procedents del barri de la Torrassa de l'Hospitalet de Llobregat, en col·laboració, molt probablement, amb els elements més radicals de la CNT-FAI de Viladecans.

La memòria oral que ens ha pervingut i que s'ha perpetuat en el temps ens parla dels milicians anarquistes de l'Hospitalet que arrasaven esglésies i ermites, cremaven les imatges de sants i santes i perseguen religiosos i homes d'església o de dretes. Potser sí, en alguns pobles propers a l'Hospitalet van actuar els confederats de la Torrassa, però potser també, en moltes altres poblacions les seccions locals de la CNT-FAI van actuar per iniciativa pròpia. La violència serà incontrolada, però no desorganitzada.

Aquest pòster pretén ser una aproximació a la desmitificació del fet de l'actuació dels incontrolats de la Torrassa i a la incorporació dels membres de la comunitat local en aquest succés, reprovable i no justificable, però sí explicable dins del context revolucionari provocat per la insurrecció militar i la identificació de l'església com a una institució lligada, tradicionalment, als poders repressius de l'estat i de les seves elits.

La llegenda negra del barri de la Torrassa com a barri marginal i revolucionari, neix a principi de la dècada dels anys 1930, lligada a la immigració dels veïns i veïnes procedents del sud-est peninsular, en aquest cas, bàsicament, de Múrcia i Almeria. La premsa de l'època, i en concret els articles d'en Carles Sentís i Anfruns - que després, durant la guerra, actuaria com a espia de Franco - van ajudar a engrandir aquesta idea danyina del barri. Es va identificar immigrant amb delinqüent i per

¹ Per necessitats d'espai s'ha eliminat l'aparell bibliogràfic que acompanyava el text.

extensió *murciano* de la Torrassa com a anarquista de la CNT-FAI i anticatalà.

Molts edificis religiosos del Baix Llobregat van ser incendiats i saquejats en els primers dies del cop d'estat. Alguns, posteriorment, van ser enderrocats en quedar malmesa les seves estructures. Solars o edificis que, en molt dels casos, els consells municipals van aprofitar per a nous usos públics. Curiosament, la participació dels elements foranis, i en concret dels anarquistes o faistes de la Torrassa s'esmenta en moltes poblacions: Begues, Cornellà de Llobregat, Gavà, Molins de Rei, el Prat de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern o Santa Coloma de Cervelló, entre d'altres.

A la Torrassa hi havia molts *muricians*, però tants, com per a escampar-se pels pobles de l'entorn de Barcelona i incendiar esglésies i rectories, sense la col·laboració dels veïns de les localitats? L'opinió publicada, al llarg dels anys 1930, sobre les suposades malifetes dels immigrants *muricians* van fer molt de mal en el subconscient. D'altra banda, sempre seria més fàcil atribuir els sinistres i destruccions als forans que no tenen noms ni cognoms.

A Viladecans, aquest lloc comú de l'atribució de la crema de l'església a elements forasters s'inicia amb la confecció de la Causa General franquista.² L'11 de novembre de 1940, l'aleshores alcalde, Pere Masallach, remet a la fiscalia la informació que, el 21 de juliol de 1936, es va calar foc i es va saquejar el mas de la Parellada, edifici-escola Modolell, regit per la comunitat religiosa dels Germans de Sant Gabriel. També informa que l'endemà, 22 de juliol, es va incendiar l'església així com les imatges i que els sospitosos d'aquests delictes son "(...) El Comité revolucionario compuesto de elementos forasteros". Posteriorment, el 6 de juny de 1941, el comandant de la caserna de la Guardia Civil de Gavà informa que en aquest poble es va saquejar i destruir l'església parroquial, es va saquejar i incendiar parcialment la capella de Sales, el convent dels Germans Gabrielistes i el de les Germanes de la Sagrada Família, si be, coneixem que el convent-escola de la Sagrada Família no va ser ni incendiat ni saquejat.

L'escassa bibliografia local sobre aquest tema sempre ha tractat aquest assumpte de manera tangencial. Fort i Gaudí parla només que la imatge de la Mare de Déu de Sales va ser destruïda al juliol de 1936. Qui subscriu, a partir d'algunes entrevistes, també va escriure que l'església parroquial va ser incendiada pels milicians anarquistes, presumptament provinents del barri de la Torrassa. Xavier Calderé recull el testimoni del veí Francisco Gracia qui avisa a les monges que l'església parroquial de Gavà ja estava en flames i que "(...) temo que vendrán aquí, porqué no son los del pueblo que lo hacen, son forasteros que van de un pueblo a otro". Finalment, Josep Lligadas en l'entrevista realitzada a l'Antònia Doñate en relació als responsables de la crema de l'església parroquial també parla dels *muricians*: "Nosaltres dèiem que ho feien tots els *muricians*... de fet era l'última immigració que havia arribat, la gent més pobra i desarrelada ... els més esverats d'aquesta última immigració crec que van ser els que ho van fer (...) tot i que també hi havia catalans al capdavant, com el que tirava els llibres des de les golfes per cremar-los". Per contra, en el mateix llibre es reproduïx una entrevista a Francesc Pau Rosell en la qual diu que en la crema de l'església no va participar ningú de Viladecans.

Pel cas de Viladecans, de les 69 persones, veïnes de la població, a les quals l'estat franquista va sotmetre a Consell de Guerra o els va obrir expedients governatius, en els primers anys de la dictadura, en 18 d'aquests s'esmenta com a fet acusatori la seva participació en la crema o saqueig de l'església i rectoria, en l'incendi del convent dels Germans de Sant Gabriel o de capelles de cases particulars de la població i pel qual molts d'ells patiran presó.³

Els consells de guerra, sumaríssims, són la perversió del sistema jurídic per condemnar, pel delictes d'auxili o adhesió a la rebel·lió militar, justament a aquelles persones que no s'havien aixecat en armes sinó que havien defensat, amb la seva pròpia vida, el règim democràtic republicà. En molts casos hi ha declaracions inculpatòries de reconeguts feixistes locals – a banda de les declaracions o informes del cap o del delegat del servei d'Informació i Investigació local de FET i de las JONS i de l'alcalde –, o d'altres veïns que les fan per revenja personal o familiar, o d'altres que ho fan sense

² Causa General de Viladecans, 1940-1967. Portal de Archivos Españoles (PARES) del Ministeri de Cultura. <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas>

³ Consells de Guerra conservats en l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer, Barcelona. Consultats i buidats per qui subscriu.

coneixement de causa i seguint "el rumor públic". Tanmateix, intentant destriar el gra de la palla, on hi ha la veracitat i on és la calúnia o falsedat, la documentació dels consells de guerra ens donen algunes pistes de l'actuació dels encartats.

De la crema i saqueig de l'església parroquial de Sant Joan seran acusats en Francesc Alavedra Casas (Viladecans, ERC – Joventuts Llibertàries ?), José Barón Ortiz (Almoradí, Alacant, CNT-FAI), Manuel Blas Vallès (Sant Feliu de Codines, ERC – CNT), Rafael Casé Pitarque (Calaceit, Terol, ERC-CNT), José Devés Sánchez (Rafal, Alacant, CNT), José Domenech Pérez (Mequinensa, Saragossa, CNT), Joan Franch Gilabert (Tortosa, ERC – CNT), Vicens Gómez Mir (Eslida, Castelló, CNT), Antoni González Contel (Barcelona, CNT), Antonio Illan Aparicio (Oriola, Alacant, CNT), Cayetano Piñero Campoy (Bédar, Almeria, CNT-FAI), Llorenç Puig Cabré (Viladecans, ERC), Josep Vendrell Grau (Viladecans, CNT) i Francesc Vilardell Mas (Caserres, ERC), als qual s'han d'afegir Joan Comas Caldes (Barcelona, ERC-UGT) i Joan Torras Mas (Viladecans, ERC) que se'ls atribueix el saqueig de la rectoria.

En els casos de Rafael Casé i Francesc Vilardell va pesar més el fet que fossin consellers, quan el Consell Municipal va acordar l'enderroc de l'església, al setembre de 1936, que no pas la seva actuació en l'incendi i saqueig de la mateixa que no va quedar demostrada en cap dels dos. Tanmateix, en el cas de Vilardell, el falangisme local (un joveníssim Joan Miernau Domènech i Vicente Ferro Estrade) va carregar contra ell, acusant-lo – sense altres proves que la declaració d'ells mateixos – d'haver destrossat la imatge de la Mare de Déu de Sales.

José Barón va ser condemnat malgrat que la Pilar Moragas Estradell, propietària barcelonina, casada amb un destacat falangista membre de la secció local,⁴ va declarar que no l'havia vist entre el grup d'homes armats que es dirigien a l'església per a cremar-la.

Manuel Blas sí que admet que l'endemà de l'incendi va traslladar objectes de culte i mobles de la rectoria cap al centre d'ERC, i en declaracions, de falangistes locals (Joan Miernau i Joan Bonich Martí), el situen fen guàrdia als voltants de l'església.

José Domenech és acusat en un informe de l'alcalde Pere Masallach. Aquesta acusació no tornarà a sortir en cap altra manifestació del procés sumaríssim.

Joan Franch – qui va negar les acusacions – serà inculpat per diversos veïns, com a una de les persones que va destrossar les imatges dels sants de l'església parroquial.

En el cas de Vicens Gómez, Andreu Calbet Puigdomènech, delegat local d'Informació i Investigació de FET y de las JONS, a instàncies de la dona d'en Gómez, emet un informe en el que s'indica que "(...) por declaraciones de los vecinos se sabe que no ha intervenido en absoluto en la quema de la iglesia parroquial".

A Antonio Illan, una de les declaracions del sumaríssim li acusarà d'haver-se quedat amb cadires de l'església.

A Llorenç Puig Cabré, en un consell de guerra, instruït a partir de la denúncia del clientó Pere Alaball Mestres, que reflecteix, clarament, la rancúnia i venjança personal que el denunciant té respecte a Puig, se li acusa del saqueig i incendi de l'església.

Josep Vendrell admet que estava pels voltants de l'església quan aquesta va ser incendiada, si bé en el consell de guerra no queda provada la seva participació.

Joan Comas, és molt possiblement, a qui es referia l'Antònia Doñate, quan parla del català que tirava els llibres per a cremar-los. Diversos veïns manifesten que era en Comas qui tirava els llibres de la biblioteca del mossèn, des de la finestra de la rectoria, però cap d'ells parla que els llancés per a cremar-los.⁵

Francesc Alavedra serà acusat pel falangista Joan Miernau, a partir del "[rumor] públic". No va quedar provat que participés en la crema i saqueig de l'església.

José Devés serà acusat per Juan Aragonés, qui no va ser testimoni directe dels fets sinó que "(...) sabe por referencias intervino en la destrucción de imágenes de las iglesias". També se li atribueix la participació en l'incendi del mas de la Parellada.

Antoni González també serà acusat per Joan Miernau al qual "(...) le consta al declarante por ciencia propia que el encartado (...) formó parte activa en la destrucción de la Iglesia Parroquial". En el Con-4 Gregorio Gimenez y Fernández de Córdoba, al març de 1939 era delegat local de l'Auxili Social de FET y de las JONS.

5 De l'anàlisi dels consells de guerra es denota una clara defensa dels inculpats naturals de Viladecans, amb excepcions, per sobre dels veïns procedents del sud-est peninsular – els murcianos – i que a més a més són els que, probablement, formen els elements més radicals de la CNT-FAI. Aquesta és la visió que també dona l'Antònia Doñate en el llibre esmentat a la bibliografia.

sell de Guerra no es va poder provar la seva participació en l'incendi; sí que estigués, com a milicià armat, en les immediacions de l'església quan aquesta cremava.

L'acusació contra Joan Torras es troba en un informe de l'alcalde, Pere Masallach, on fa constar que va intervenir "en la requisita de la biblioteca y archivo parroquial", actuació que en el sumaríssim, posteriorment, no es va tenir en compte.

Sobre Cayetano Piñero, que també va ser conseller municipal, només sabem que se li acusa d'haver participat en l'incendi i saqueig de l'església parroquial.

Respecte a l'incendi del mas de la Parellada, seu del Col·legi Modolell i de la comunitat dels Germans Gabrielistes, la Causa General inculpa Valentí Puchol Sorribes (Calaceit, Terol, CNT) Vicenç Navarro Arnau (Vall d'Uixó, Castelló, CNT) i Elies Miravet Rochera (Eslida, Castelló, CNT) i en els consell de guerra, a José Devés Sánchez i Miquel Mondragón Gómez (Eslida, Castelló, ERC-CNT).

De Valentí Puchol i Elies Miravet no tenim constància documental de la seva participació en l'incendi i saqueig del mas de la Parellada. Tots dos van ser consellers municipals en diversos moments de la revolució, en representació de la CNT, i en el cas de Miravet va ser representant de la Col·lectivitat Agrària de la CNT, que tenia la seu en el mas.

Vicenç Navarro serà acusat de disparar, sense ferir-lo, al gabrielista Eugène Fuzeau, la nit del 22 al 23 de juliol de 1936, en la finca de la Parellada, on estava de guàrdia com a milicià de la CNT.

En el cas de Miquel Mondragón, també conseller municipal en les mateixes dates que Casé i Vilar-dell, la sentència del consell de guerra esmenta la seva participació en el saqueig de l'església, però en la instrucció del procés només li incrimina Lluís Moré del Castillo, falangista de pro.

Contrariant l'informe de la Guàrdia Civil de Gavà en la Causa General, el col·legi de les monges de la Sagrada Família no va ser incendiat, però sí que va ser ocupat com a local de la CNT-FAI. A les monges se'ls va permetre recollir la seva roba i objectes d'us personal. Bernat Miernau Deu (Viladecans, APC-CEDA),⁶ en un altre clar exemple de revenja personal carrega les tintes contra Miquel Milà Domènech (Martorell, UGT-PSUC), també conseller municipal.

També tenint constància d'incidents en cases particulars on hi havia capelles o símbols religiosos. Així, José Domenech Pérez, a més de ser acusat de saqueig i destrucció de l'església parroquial també ho va ser d'haver-se presentat, juntament amb d'altres, en can Xic i destruir una capella, llançant la imatge per la finestra així com tots els quadres religiosos per a cremar-los.

Antonio Pérez Sorribas (Calaceit, Terol, ERC-CNT) va ser acusat de presentar-se, juntament amb d'altres, a casa de Francesc Ferran Cantó – can Ferran, a la Marina - i amenaçar-lo per a què retirés de la façana la Mare de Déu de Lorda perquè sinó ensorrarien la façana a trets.

De les 18 persones sobre les que pesen declaracions acusatòries de haver intervingut en l'incendi i saqueig de l'església, rectoria o d'altres edificis o símbols religiosos, en el cas de 10, aquest aspecte està recollit en la part literal de la sentència del Consell de Guerra, és a dir, es va tenir en compte a l'hora de dictar la resolució i l'aplicació de penes. La majoria seran condemnats a penes de presó – reclusió perpetua (30 anys), 20, 15 o 12 anys de reclusió temporal -, a excepció de Francesc Alavedra, José Devés, Antoni González, Antonio Pérez Sorribas i Joan Torras que seran absolts o la seva causa serà sobreseïda.

Tornem al començament. La documentació no fa net sobre els actors principals de la destrucció dels edificis religiosos, tanmateix, si destriem entre la documentació aquelles declaracions interessades, aquelles altres que denoten odi personal, de falangistes o d'autoritats municipals i de la Guàrdia Civil, podem entreveure la participació dels elements locals de la CNT-FAI.

No és d'interès de qui subscriu criminalitzar els milicians de la CNT-FAI de Viladecans, que volien una societat nova, de soca-rel, sense els autoritarismes ni els sectarismes de les velles institucions, ni de l'església, que tradicionalment, s'havia alineat amb els poderosos, amb els explotadors. En aquell context de violència revolucionària, provocada per la revolta militar, era el moment de fer desaparèixer la religió i tot els seus símbols.

És probable que els milicians de la Torrassa passessin per Viladecans i incendiessin l'església però també és més que probable que els elements locals més radicalitzats de la CNT-FAI hi participessin. També és ben cert que el règim franquista que prometia "justícia" a aquells que no tinguessin tacades les mans de sang els van condemnar a anys de presó, i ha Viladecans, al cap i a la fi, per aquests actes, no es van haver de lamentar la pèrdua de vides humanes.

⁶ Alcalde d'extrema dreta – d'Acció Popular Catalana, partit adherit a la CEDA espanyola -, entre el 20 de maig de 1935 i fins al 18 de febrer de 1936, imposat pel Governador General de Catalunya, en l'interval de suspensió de l'autonomia de Catalunya.